

„...A SEHOLBA VETNEK NEKÜNK ÁGYAT”

Visky András: *Kitelepítés*. Jelenkor, Budapest, 2022. 442 oldal, 4599 Ft

Visky András sokrétű életműve tartalmaz esszét, mennyi verseskötetet és színpadi művet, s most már regényt is. A Jelenkor gondozásában megjelent *Kitelepítés* a szerző első nagypróza alkotása, de ahogyan több interjúban is kiemelte (és a családtörténeti eseményeket felmutató versek, valamint az anyai emlékiratokból származó *Júlia* című dráma is mutatja) minden eddigi munkája ide, ehhez a regényhez vezetett.

A mű családja kitelepítésének történetét mondja el. A református lelkész apát, Visky Ferencet 1957-ben perbe fogják és huszonnégy évnyi börtönre ítélik, az anyát hét gyermekével (és az önként velük tartó diakonisszával, Márikával, akit a gyerekek Nényunak hívnak) deportálják. Hivatalosan végül négy évet, két hónapot és tizennyolc napot töltenek a román Gulagon. Lägerregény, Gulag-regény, Bildungsroman, apa- és anyaregény; formája, témája, a felvetett kérdések és az ábrázolt világ felől számos irodalmi hagyományt megidéző Visky regénye. A mű kronotoposza is igencsak tág: térben és időben egyaránt nagy utat tesz meg a kitelepítés, majd a lágerekből való visszatérés, az apa bebörtönzése és a család újraegyesülése, a Partium és a Duna-deltával határos Bărăgan sztyeppe között.

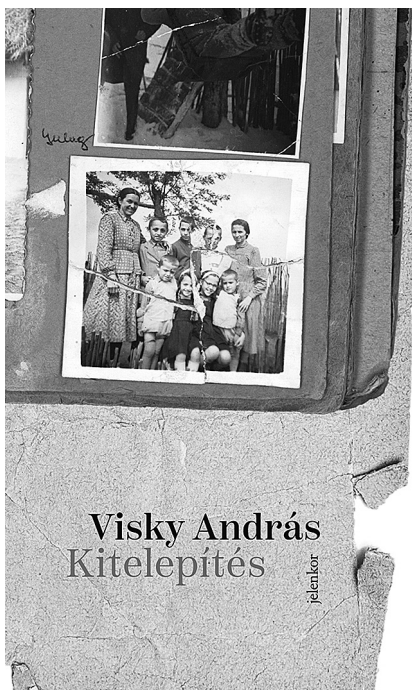
A *Kitelepítés* a legmélyebb egzisztenciális kérdéseket veti fel: ragaszkodhat-e egy szülő a hitéhez, még ha lelkész is, ha azzal a családját veszélynek teszi ki? Milyen erős a hit megtartó ereje az ember legmélyebb kríziseiben? Hol van ilyenkor Isten? Hogyan lehet túlélni (a Gulagon, a kommunista rendszerben, de általában: az életben)? A regény szereplői határozott válaszokat kínálnak, amennyiben e kérdésekre jórészt igennel felelnek: ragaszkodhat, mi több, ragaszkodnia kell, mert a hit megtart, és mert hit nélkül lehetetlen (túl)élni. A szer-

ző megfogalmazása szerint a könyv „az Istennel való megjegyzettség története”, amely 822 számozott mondatból áll, s már formájában is a Szentírást idézi, a legfontosabb kérdései pedig mindig túlmutatnak az emberi horizonton és sohasem nélkülözik a transzcendenst.

A mű különböző időbeli távlatokat, szövegeket és nyelveket játszik egymásba. A gyermekelbeszélő narrációja folyamatosan keveredik a felnőtt távlattal, az elbeszélés az apa perére és a kitelepítésre vonatkozó dokumentumokkal, a magyar a vegyes etnikumú lágere-

ben a német és román nyelvvel, miközben a szöveg egésze textuális szinten és a cselekmény szintjén is folyamatosan egybeíródik bibliai idézetekkel. A dokumentumok szenttelensége és a narráció érzelmetelítettsége, a gyermeki távlat és a felnőtt nyelv feszültsége, a Szentírás szövegeinek narrációbéli szervesülése, valamint az inkább a lírai közlés-módra, mint az elbeszélő prózára jellemző mondatok nagy esztétikai erővel ruházzák fel a regényt. Amelyből nem hiányzik a humor és az ironia sem, ami a túlélés és az elbeszélhetőség eszközévé is válik, amint az más lägerregényekben (például a *Sorstalanságban*) is tetten érhető. Ilyen például, amikor az anya, aki naponként felolvassa a Szentírásból az aznapi igeszakaszt, időként kom-

mentálja is a Bibliát: „az Örökkévaló megölte Önánt és igazságot szolgáltatott a szerencsétlen Thámárnak, akkor még jó formában volt az Örökkévaló”. Ez az ironia ugyanakkor igen gyakran keserűségbe hajlik, mint azt az egyik szereplő esete mutatja – „a lágereben a 365-ös számot kapta, nyugodtan szólíthatom én is háromszázhatvanötösnek [...] a saját nevét, Simpf, viszont könnyen elfelejti, még szerencse, mondja, egy név nagy teher, mérhetetlen hosszúságú történet tekergőzik

benne, a történetek pedig félvezetőek, azt a látszatot keltik, hogy megyünk valami felé, ha már jöttünk, ugye, valahonnan, pedig csak egyik lágerből jövünk a másik lágerbe”. A név elfelejtése fölött érzett szerencse itt egyszerűs mind a rendszer erőszakjával szemben kiszolgáltatott egyén öntudatlan védekezési mechanizmusa is.

A *Kitelepítést* folyamatosan ez a pulzáló kettősség járja át. A hit hordozza az igazságot és a túlélés reményét a család minden tagja számára, miközben az, az események hatására, időnként meginog, mozgásban van, mégis stabil megtartó erőnek mutatkozik. Minden, ami a szereplőkkel történik, vonatkozik a Szentírásra, és viszont. Így a félelem, amely időről időre áthatja őket, az anya számára nem csupán az egyén önmaga és gyermekei sorsa feletti aggodását jelenteni, hanem a hithez kötött igazság érvénytelensége miatti félelmet, vagyis a transzcendenshez való kapcsolódás sikertelenségének fenyegetését. „Anyánk csak ritkán félt, de olyankor minden mértéket meghaladó módon, olyankor a Biblia igazságát féltette, amire az egész életét felépítette, ha nem igazolódna be a Szentírás szavai, akkor nincs Isten, ha pedig nincs Isten, akkor semmi sincs”. A mű példaértéke szerint viszont van, sőt, amiként arra a szerző egy interjúban utalt, létezése „élettény számomra [...] olyan volt ő és olyan is maradt, mint egy családtag”.

A regény hősei egyfajta példázatos jelleggel állnak előttünk, amivel a szöveg, számos egyéb effektúshoz hasonlóan, mintegy beleírja azokat a Szentírás történeteibe, mintha a család (szenvedés)története az Ó- és Újtestamentum újra- vagy továbbírása lenne. A kitelepítése után radikálisan átalakul az otthon és a haza fogalma is. Köznapi értelemben mindkettő megszűnik – itt a regény a szabadság szekuláris-filozófiai értelmének átértelmezését is végrehajtja (szabad az, akit mindenétől megfosztottak) –, de az otthon mégsem szűnik meg teljesen, ám dematerialissá válik (ugyanúgy megfoghatatlanná, mint az Isten és az apa), amennyiben az anya az Írásban mutatja fel az új (vagy talán helyesebb így: az igazi, valódi) hazát: „nekünk ez a könyv az egyetlen otthonunk, mutatta fel Anyánk a Szentírást”.

A rendszer groteszk jellegét számos eset példázza a műben. Ezek egyike, amikor a párt mintegy határozati úton „betiltja” Istent: „párthatározat is született, hogy nincsen Isten, a mi istenünk sem létezik, bizony, a szovjet testvérek, Isten legyen hozzájuk irgalmas, végre megnyugtatóan kimutatták, hogy nincs, majd aztán hivatalosan Istennek is tudtára adták, így becsületes, valóban, a szemébe kell mondani, hogy eddig és ne tovább.” Ugyanerre példa az is, hogy az állam szemében a gyermekek is agitátorokként tűnnek fel: „az átírat indoklása nem hagy kétséget afelől, hogy a népi demokráciára veszélyes propagandát Anyánk mellett Ferenc, 11 éves, István, 10 éves, Pál, 9 éves, Lídia, 9 éves, Mária-magdolna, 6 éves, Péter, 3 éves és András, 2 éves *szerezik és fejtik ki*”.

A regény a kitelepítés, a lágerélet, a túlélésért folytatott harc, az Istennel és a Szentírással való eleven kapcsolat és a hit megtartó erejének példázata mellett az apavárás és az anyának a gyermekei életben tartására irányuló hősiesség küzdelmének bemutatása is. Anya- és aparegény, amellyel szintén egy, a kétezres években meghatározó regénytípus folytatója is. **Visky András könyve nagy művészi erővel szól a szabadságról, hitről, az Istenhez való viszonyról úgy, hogy közben sohasem válik didaktikussá vagy ideologikussá. Esztétikai értékei és témaválasztása nemcsak az előző év, de általában a kortárs magyar próza fontos művei közé emelik** már most, amit az eddigi kritikai elismerések is mutatnak.

A mű egyszerűs mind annak felmutatása is, hogy hogyan lehetséges a boldogság lágerkörülmények között is – „beleszülettem a fogságba a hetedik és utolsó gyermek eltökéltségével, foglyok tanítottak meg járni, nézni, beszélni, a jelekből olvasni és a némaságba menekülni, közvetlen szomszédságban éltem a felkelő nappal”, mondja a gyermekelbeszélő a regény utolsó harmadában. Ez azonban nem csupán szenvedéstörténet. Ahogyan a szerző könyvének kolozsvári bemutatóján fogalmazott: „a szenvedésnek nem hőse, hanem megajándékozottja vagyok”.

URI DÉNES MIHÁLY